

Alþingi
Erindi nr. P 132/643
komudagur 16.1.2006

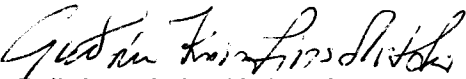
Umsögn varðar: Þskj. 294 – 279. mál

Heiti þingmáls: Frumvarp til laga um breyting á nokkrum lögum á sviði sifjaréttar (lagt fyrir Alþingi á 132. löggjafarþingi 2005 – 2006.

Allsherjarnefnd hefur sent undritaðri ofangreint frumvarp til umsagnar. Umsögn er hjálögð.

Reykjavík 13. janúar 2006-01-13

Virðingarfyllst

Guðrún Kristinsdóttir prófessor
Kennaraháskóla Íslands

Sendandi Guðrún Kristinsdóttir 13.1.2006

Umsögn varðar: Þskj. 294 – 279. mál

Heiti þingmáls: Frumvarp til laga um breyting á nokkrum lögum á sviði sifjaréttar (lagt fyrir Alþingi á 132. löggjafarþingi 2005 – 2006.

Allsherjarnefnd hefur sent undrritaðri ofangreint frumvarp til umsagnar. Eins og fram kemur í grg. með frv. lýtur veigamesta breytingin að barnalögum, þ.e. tillagan um breytingu á 31. gr. barnalaga um að sameiginleg forsjá verði meginregla við skilnað að borði og sæng, lögskilnað og slit skráðrar sambúðar en aðrar breytingartillögur frv. á þeim lögum leiða af henni.

Ljóst er að sameiginleg forsjá er nú talsvert útbreidd og hefur breiðst hratt út. Löggjafinn hefur því fulla ástæðu til að huga að fyrirkomulagi forsjármála.

Undirr. óskar í upphafi að benda á nauðsyn þess að styrkja stöðu barnsins í meðferð forsjár- og umgengnisréttarmála. Með því er m.a. tekið undir nýlegt álit dansks sérfræðings í barnarétti er telur að hlut barnsins í málsmeðferðinni eitt mikilvægasta umbótaatriðið sem huga þurfi að á því sviði (Danielsen 2005). Í Finnlandi og Svíþjóð gildir sú almenna regla að rætt sé við börn um mikilvægar ákvarðanir sem þau snerta, ef þau hafa til þess aldur og þroska. Í Danmörku og Noregi er það einungis gert ef sérstök ástæða er talin til þess að mati dómara. Hér og víða annars staðar hafa 12 ára aldursmörk gilt en þau þó sveigð niður á við miðað við þroska. Undirr. hefur lengi talið að sveigja ætti þessi aldursmörk meira en gert er og benti t.d. á það í grein um barnaverndarlögin fyrir talsvert löngu (Guðrún Kristinsdóttir, 1992). Formleg aldursmörk í Noregi voru á árinu 2003 lækkuð og miðast nú við sjö ára aldur. Það er í góðu samræmi við breyttar áherslur fagfólks í viðtölum við börn og við fræðilegar rannsóknir sl. ára. Þær hafa sýnt ótvírætt að börn eru trúverðugri og hafa meiri tjáningarhæfni en áður var talið langt niður í aldri, ef réttum aðferðum er beitt (Alderson 1995; Øvreeide 1998; Asta-Bo, Koberg Christiansen et al. 2002). Þar með er þó ekki öll sagan sögð.

Rannsóknir og fagfólk sem starfar við að leita álits barna í skilnaðarfjölskyldum staðfestir að börn geta átt erfitt með að setja orð á tilfinningar sínar, þau telja sig ekki fá nægar útskýringar og eiga m.a. til að leyna hug sinum og taka á sig of mikla ábyrgð á deilum og missætti foreldranna. Þar sem ofbeldi og misbeiting er á heimili leyna börn oft vanlíðan sinni í tilraun til að vernda þolanda ofbeldisins sem getur dregið ákvörðun um lausnir á langinn (Mullender, Hague et al. 2002).

Hér er stuðst við þekkingu á reynslu barna varðandi skipan forsjár við skilnað og sambúðarslit og á aðstæðum í fjölskyldum þar sem heimilisofbeldi á eða hefur átt sér stað. Í slíkum tilvikum er ástæða til að vara við að innleiða ákvæði um sameiginlega forsjá sem meginreglu, ef ekki eru jafnframt sett lagaleg sérákvæði vegna heimilisofbeldis eða í tengslum nákominna, milli maka, fv. maka eða sambúðaraðila. Ferskar íslenskar rannsóknir liggja ekki fyrir á umfangi og útbreiðslu heimilisofbeldis, þ.e. milli fullorðinna. Rannsókn frá 1997 sýndi ótvírætt að slíkt ofbeldi væri viðvarandi (Skýrsla dómsmálaráðherra, 1997). Tölur hjálpar- og heilbrigðisstofnana og réttarkerfis sýna að ofbeldinu linnir ekki. Enn minna er vitað um umfang og útbreiðslu ofbeldis á heimilum gegn börnum. Hinar fáu rannsóknir á því hafa ná til lítilla hópa og beinast að afmörkuðum þáttum (t.d. kynferðislegu ofbeldi eða vanrækslu). Nýtt yfirlit sýnir að athygli fræðimanna og stofnana hefur fremur beinst að kynferðislegu ofbeldi en öðrum formum Guðrún Kristinsdóttir og Ingibjörg H. Harðardóttir). Þó að rannsóknir séu fáar og takmarkast við einstök form ofbeldis sýna tölulegar upplýsingar stofnana ótvírætt að börn eru beitt ofbeldi á heimilum hérlendis. Börn hafa ekki tjáð sig í rannsóknnum um viðfangsefnið, en nú stendur yfir athugun í Kenanraháskóla Íslands þar sem stór hópur barna

verður spurður um þekkingu, skilning og hugmyndir þeirra um rétt viðbrögð. Niðurstaðna er að vænta við n.k. árslok og síðar í áföngum en verkefnið er viðamikil og skiptist í þætti.

1. gr. Sameiginleg forsjá sem meginregla:

Forsjárnefnd hefur stuðst talsvert við niðurstöður í rannsókn Sigrúnar Júlíusdóttur og Nönnu K. Sigurðardóttur (hér eftir: SJ/NKS) á sameiginlegri forsjár og velferð barna við skilnað foreldra enda er hér um að ræða einu íslensku athugunina á efninu. Nefndin bendir í lokaskýrslu sinni frá 2005 m.a. á þær niðurstöður að sameiginleg forsjá hafi haft ýmis jákvæð áhrif í för með sér, sérstaklega er varðar aukna sameiginlega foreldraábyrgð. Ennfremur hafi komið í ljós lausir endar í framkvæmd og að upplýsingar og ráðgjöf skorti. SJ/NKS benda réttilega á að fara beri varlega í ályktunum um niðurstöðurnar og verða nú rædd nokkur atriði er það varðar.

Í fyrsta lagi er að foreldrar í rannsókn SJ/NKS voru brautryðjendur nýs forsjárfyrirkomulags, þar sem ákvæðið um sameiginlega forsjá var nýlegt í lögum þegar athugun fór fram. Hópurinn var hugsanlega ekki dæmigerður fyrir foreldra almennt og varlegt að álykta varðandi þann breiða hóp sem sannarlega fylgdi á eftir, sbr. uppl. í skýrslu forsjárnefndar um útbreiðslu sameiginlegrar forsjár. Þær SJ/NKS benda í rannsókn sinni á túlkun finnska fræðimannsins Kurki-Suonio, sem einnig ræðir um góða útkomu slíks hóps og segir hann hafa verið tekjuhærrí en almennt gerðist og haft meiri og jafnari menntun. *Vísbending sé um um að í slíkum hópi vegni börnum trúlega miklu betur en forsjárfyrirkomulaginu í sjálfu sér.* Í íslensku rannsókninni voru lífsskilyrði foreldra með sameiginlega forsjá betri og jafnari en meðal barnafjölskyldna almennt (m.a. heilsufar og menntun, sérlega mæðranna). Vitað er að stutt skólaganga, lágur tekjur og heilsufarsvandi fylgist almennt að við minni lífsskilyrði og lífsgæði. Ábending Kurki-Suonio kann því að eiga við um niðurstöður SJ/NKS, eins og þær benda á og er því ástæða til að huga sérstaklega að stöðu fjölskyldna í félagslegri áhættu í þessu sambandi. Löggjafinn þarf að spyrja sig hvort sérákvæði geta verndað börn gegn því að lenda í óhagstæðum aðstæðum sem leiðir m.a. af minnkandi afskiptum hins opinbera sem reglan um sameiginlega forsjá hlýtur að leiða af sér.

Í öðru lagi náði rannsókn SJ/NKS einungis til foreldra og segir því ekki til um reynslu barna, en hagsmunir þeirra eiga að vera í forgrunni við alla ákvarðanatöku. Í engu er gert lítið úr rannsókn SJ/NKS, þó að bent sé á að þekking er enn takmörkuð á reynslunni af sameiginlegri forsjá.

Í þriðja lagi: Í rannsókn SJ/NKS var spurt um lífsviðburði er hafa áhrif á samskipti og samvistir foreldra og barna eftir skilnað. Reyndust slík tilvik fá og svör kynjanna samhljóma. Hótanir voru þó í um 5 % og ofbeldi um 2% tilvika. Höfundar ræða um álagsþætti í sambúð foreldra fyrir skilnað, eins og ofbeldi og drykkju, er hafi áhrif á foreldrasamvinnu og umgengni við börn eftir skilnað og telja að í þeim tilvikum séu ekki forsendur fyrir sameiginlegri forsjá. Þau mál þurfi að meðhöndla öðruvísi og reyni þar á markvissa greiningu, bein fyrirmæli, aðstoð og traust eftirlit. Hér er tekið fyllilega undir það. Við mat á ofangreindum tíðnitölum skal haft í huga að almennt er álitnið í rannsóknum á heimilisofbeldi að tregðu gæti við að játa að ofbeldi og misbeiting eigi sé stað, t.d. vegna ótta, sektarkenndar og skömmustutilfinningar (Dóms- og kirkjumálaráðuneytið, 1997, Hester, 2005, Mullender, Hague o. fl. 2002, Erikson, 2003). Þó að oft sé erfitt að fá fram upplýsingar um ofbeldið, ekki síst frá þeim aðila sem því sætir er auðvitað nauðsyn að löggjafinn reyni að girða sem mest fyrir að ofbeldismenn fái forsjá yfir barni sem er þá stofnað í hættu. Skilnaður eða sambúðarslit er vafalaust oft tilraun þess sem er misbeittur til að losa sig undan ofbeldinu. Þó að ofbeldi á heimilum nái til minnihluta fjölskyldna verður ekki horft fram hjá því að áhrif þess á börn eru oft alvarleg og langvarandi.

Áhrif ofbeldis á heimilum á börn eru margvísleg og spanna allt frá skaða fyrir fæðingu til ótta, ógnunar, lífshættu og til dauða, til að segja þetta í stuttu máli og mætti vitna til fjölmargra rannsókna (Hornor 2005). Undirr. hefur kynnt sér til hlítar ýmsar slíkar rannsóknir og vekur athygli á breska athugun Mullender o. fl. (2002). Hún er sérlega mikilvæg vegna umfangs og dýptar; og vakti athygli er hún kom fram, m.a. vegna þeirrar áherslu að spyrja stóran hóp barna um reynslu, þekkingu, skilning og viðbrögð við ofbeldi á heimilum. Algengustu áhrifin sem börnin í þeirri rannsókn, sem höfðu lifað við ofbeldi, lýstu eftir að því linnti voru ótti, einangrun og upplausn. Þau lifðu í sífelldu ótta um að ofbeldismaðurinn myndi þau og um að hremmingarnar hefðust að nýju. Þau lýstu einangrun og upplausn vegna flutninga og dvala í ókunnugu umhverfi fjarri skóla, vinum, leikumhverfi, eigum, leikföngum o. fl. sem jók á óöryggi þeirra. Þrátt fyrir það vakti athygli að börnin voru yfirleitt ekki þögul eða óvirk fórnarlömb heldur brugðust börn á öllum aldri vip á margvíslegan hátt t.d. til verndar systkinum og mæðrum. Hafa skal hugfast að ofbeldi milli maka eða sambúðaraðila er samkvæmt skilningi fag- og fræðimanna jafnframt ofbeldi gegn barni vegna áhrifa þess að lifa við slíkt ástand.

Augljóslega eru löggjafanum takmörk sett við að girða fyrir umrætt ofbeldi og stundum erfitt að vita hvort það á sér stað eins og ofar sagði. Brýnt er þó að við breytingar sem hér eru lagðar til, verði sett sérákvæði um ákvarðanir um skipan forsjá þegar staðhæfingar koma fram um ofbeldi og misbeitingu. Með þeirri reglu sem frv. gerir ráð fyrir um sameiginlega forsjá sem meginreglu er hættara við en ella að ofbeldi þrífist áfram, *þrátt fyrir að gert er ráð fyrir úrskurði dómara ef deila ris*. Með því er m.a. átt við að ofbeldið getur hindrað að opinn ágreiningur komi upp *en sérákvæði gætu hjálpað til við að viðurkenna réttmæti þess að halda honum á lofti*. Það er því ekki einföld breyting nema hvað texta varðar sem hér er lögð til, þó því sé haldið fram í grg. um 1. gr. frv.

Sjálfsagt eru maargir sammála undirr. um að óskynsamlegt sé að viðhafa meginreglu um sameiginlega forsjá í málum þar sem ofbeldi er/ hefur verið á heimili og þar sem ógnin og afleiðingar hennar er enn til staðar. Þetta er og álit aðila í nágrannalöndunum, þar sem þessi mál hafa verið til skoðunar. Í Svíþjóð hefur til skamms tíma verið úrskurðað um sameiginlega forsjá í um það bil helmingi mála, þar sem foreldrar hafa deilt um ábyrgðina. Danielsen bendir á að þetta jafngildi því nánast að fela foreldrum sameiginlega forsjá þrátt fyrir ósamkomulag. Það virðist ekki hafa reynst vel, því að nýlega kom fram tillaga sem felur í sér að einungis megi úrskurða um sameiginlega forsjá ef talið er að foreldrar geta unnið saman úr atriðum er varða barnið. Með henni er ætlunin að sameiginleg forsjá verði úr sögunni, þar sem annað foreldri beitir annan fjölskyldumeðlim ofbeldi, áreitni eða annarri niðurlægjandi meðferð (Danielsen 2005).

Í Noregi er svipað upp á teningnum; þar var 2005 lögð fram tillaga um breytingu á barnalögum, til að tryggja betur hagsmuni barns í málum þar sem fram kemur að ofbeldi og misbeiting á sér stað. Gert er ráð fyrir svonefndri þvingaðri sáttumleitan (mekling) (Syversen 2005). Þessi tillaga gæti reynst erfið í framkvæmd til og verður athyglisvert að fylgjast með því. Gera verður ráð fyrir að í ofbeldismálum hamli ótti sáttumleitunum umtalsvert og leiði í versta falli til möguleika á hættulegum nálgunum í því skyni til að halda ofbeldinu áfram. Rannsóknir hafa sýnt slæm dæmi um að slíkt. Hester rannsakaði þetta og bendir á að konur sem hafa verið beittar ofbeldi vilji ekki taka þátt í að hitta ofbeldismaðurinn, séu haldnar miklum ótta við taka þátt í sáttumleitunum þegar hann er til staðar og geti ekki tjáð sig (Hester 2005). Hætt sé við að þær verði undir í slíku ferli, þar sem vald og aðhald karlsins ráði ferðinni beint eða óbeint. Hester bendir á að viðurkenndir breskir sáttumleitendur mæli ekki með slíkum fundum þegar ofbeldi er á ferðinni. Á nokkrum héraðskrifstofum í Danmörku hafi verið reynt að halda aðskilda fundi með aðilum. Ekki sé fullreynt hvort það verði til bóta eða leggi einungis frekari byrðar á herðar þolenda sem oftast eru konur. Þessa lærdóma þyrfti að hafa í huga við athugun á raunhæfi sáttumleitana sem

leið til lausna. Þrátt fyrir að þolendur eigi erfitt með að tjá sig beint kann að liggja fyrir vitneskja og staðhæfingar um ofbeldi sem hægt er að nýta til að við hafa sérákvæði.

TILLAGA: Í barnalögum verði breytt. Við 31 gr. bætist ný mgr., með ákvæði eitthvað á þá leið að:

Þegar sem staðhæfing aðila kemur fram um ofbeldi, áreitni eða misbeitingu milli aðila við skilnað eða slit á skráðri sambúð skal úrskurða um skipan forsjár með dómi. Einungis má úrskurða um sameiginlega forsjá yfir barni ef ætla má að foreldrar geti unnið saman úr atriðum er varða forsjárskyldur. Til að tryggja hagsmuni barns í málum þar sem staðhæfing er um ofbeldi, áreitni eða misbeitingu milli hinna fullorðnu skal beitt faglegri ráðgjöf eftir því sem mögulegt er talið til farsællar lausnar á máli.

Enn um um 1. gr. frv.

Þegar sett er fram tillaga um að sameiginleg forsjá verði meginregla er eðlilegt að mörg atriði er hana varðar verði skoðuð rækilegar áður en gengið er frá málinu. Tillögur um frekari ráðgjöf og kynningu eru þörf framkvæmdatriði en mikilvægt er að lögin séu skýr. Undirr. tekur því undir tillögu forsjárnefndar að skilgreina þurfi í lögum *hvað felist í* sameiginlegri forsjá, bæði hvaða ákvarðanir foreldrar skuli taka sameiginlega og hvað heyri undir foreldri þar sem barnið hefur lögheimili. Hafa má til hliðsjónar og staðfæra reynslu og ákvæði nágrannalanda, sjá t.d. Danielsen, 2005:30.

1. gr. liður b.

Engin aths. er gerð, svo fremi sem tillaga um nýja mgr. í 31. gr. barnalaga sbr. hér að ofan verði bætt við. Ef ekki, skal bent á eftirfarandi:

Tillaga í frv. er varðar lið b, 1. gr. felur í sér að foreldrar geti samið um að forsjáin verði í höndum annars þeirra. Kostir við þetta fyrirkomulag eru ótvíráðir þar sem lífið er slétt og fellt. Minnstu mögulegu afskipti hins opinbera af einkalífi fólks við skilnað og slit sambúðar eru tvímælalaust æskilegasti kostur. Með fyrirkomulaginu væri og talsverðri byrði létt af úrskurðaraðilum. Mörgum foreldrum kann að veitast þetta létt en öðrum torvelt eða ómögulegt. Breytingin kann að virðast einföld en til að samningar séu réttlátir þurfa foreldrar að sitja við sama borð sem ekki er alltaf.

Oft dugir tilboð um ráðgjöf hjá sýslumanni auk þess sem ýmsir leita sér aðstoðar annarra fagmanna og fá góða úrlausn. Öðru máli skiptir í deilu-, átaka- og ofbeldismálum og vandinn við tillögu í 1.gr. b lið í frv. snýr að þeim. Í slíkum tilvikum er rík nauðsyn að hið opinbera verndi hagsmuni barusins. Tillagan gerir ekki nægilega ráð fyrir þeim raunveruleika þar sem t.d. ofneyslu vimuefna ræður ríkjum og þar sem átök, áreitni og annað heimilisofbeldi þrífst í skugga valdbeitingar. Ekki er hægt að líta fram hjá heimilisaðstæðum, þar sem ofbeldi milli nákominna á sér stað, oftast er það ofbeldi karls gegn konu en stundum öfugt og alloft beinist slíkt einnig að börnum. Þær rannsóknir sem hafa verið gerðar á þessu héraendis, svo og margvíslegar tölur hjá opinberum stofnunum, sýna að ofbeldi á heimilum er viðvarandi vandamál. Sem betur fer virðist það einungis eiga við um minnihluta heimila, þó útbreiðslan sé í raun ekki nákvæmlega fastlögð. Þeir eru nógu margir til að hinu opinbera ber skylda til skv. íslenskum lögum og alþjóðasáttmálum að halda úti viðeigandi verndarráðstöfunum. Við álag s.s. við skilnað og sambúðarslit dregur yfirleitt ekki úr slíkum átökum nema siður sé.

Við umræddar aðstæður eru einmitt líkur á að þolandi æski þess að forsjáin verði í höndum annars aðilans. Hann/hún kann hins vegar að eiga erfitt með tjá sig opið án liðsinnis annarra og erfitt kann að reynast að semja um slíkt. Því sýnist nauðsyn að hið opinbera komi að málum af þessu tagi með afgerandi hætti og viðurkenni á þann hátt vandann sem felst ofbeldismálum á heimilum, en ákvarðanir ekki lagðar alfarið í hendur foreldra.

Um hagsmuni og sjónarmið barnsins

Við lagabreytingar þar sem hagsmunir stangast á, s.s. við deilur um skipan forsjár og umgengni er mikilvægt að styðjast við sem heildstæðasta þekkingu á högum aðila. Rannsóknir sýna að þegar aðilar í fjölskyldu og umhverfi barns eru spurðir um sams konar atriði kemur ekki ósjaldan fram umtalsverður munur í niðurstöðum og svörum fullorðinna og barna. Því ber að álykta varlega um málefni þar sem einungis fullorðnir eru spurðir um hag barna og foreldra.

Ofangreind rannsókn SJ/NKS á sameiginlegri forsjá og velferð barna við skilnað foreldra byggir á svörum frá foreldrum sem er í góðu samræmi við markmið hennar. Eins og áður sagði er ekkert vitað um álit barna og reynslu af sameiginlegri forsjá hérlendis en styðjast má að nokkru við erlendar athuganir.

Margar rannsóknir í ýmsum löndum á sl. 15 – 20 árum þar sem börn eru spurð á virkari hátt en áður hafa leitt af sér nýja þekkingu á stöðu þeirra, reynslu og upplifunum. Undirr. hefur gefið fylgst með þessari þróun um tíma (Guðrún Kristinsdóttir, 1996). Án þess að varpa ábyrgð á börnin geta menn því hagnýtt þekkingu á reynslu barna og skilningi á nýjan hátt og m.a. til að fyrirbyggja misbeitingu af ýmsu tagi. Þessar rannsóknir ná ekki eingöngu til skilnaðarmála. Börn hafa t.d. verið spurð um líðan, breytingar á lífi þeirra, erfiðleika og um afskipti og aðstoð í annarri opinberri starfsemi (Butler and Williamson 1994; Hill 1999; Sandbæk 1999). Áberandi er að börnin segjast fá óljósar útskýringar, þau skilji ekki hvaða breytingar er verið að útlista og kvarta undan ónógu samráði. Börn allt niður í forskólaaldur óska eftir því að fullorðnir gefi sér tíma til að horfa og skoða aðstæður, hlusta, útskýra og hafa samráð (Hill 1999). Þessi þróun er bæði almenn og sértæk og hefur m.a. beinst að forsjár- og umgengnisréttarmálum (Øvreide 1998; Asta-Bo, Koberg Christiansen et al. 2002; Weinehall 2005). Ástæða er til að taka tillit til þess í löggjöf að mynd barna af ýmsum vanköntum í ákvarðanatöku fullorðinna um mikilvæg atriði sem þau snerta hefur skýrst að mun síðustu ára og traust til trúverðugleika og tjáningarhæfni barna hefur aukist umtalsvert.

Undirr. tekur því undir tillögur Sigrúnar Júlíusdóttur og Nönnu K. Sigurðardóttur í kjölfar rannsóknar þeirra um að börn fái sjálf heimild í barnalögum til að óska eftir talsmanni og að í tilvikum þegar um forsjáragreining er að ræða sé börnum sjálfkrafa skipaður talsmaður. Það er í einnig samræmi við samninginn um réttindi barnsins að auka bein áhrif barna á eigin málefni. Benda má á að t.d. Svíar hafa í þessum anda aðlagð ýmis ákvæði barnaréttar mjög að sáttmálanum (Guðrún Kristinsdóttir, 2004).

2. gr. Umgengni

Í grg. er vísað til umgengnistálmana af hálfu foreldra. Alvarlegt er ef slík tálmun grefur undan jákvæðum tengslum barns og foreldri eða dregur úr möguleikum á að treysta slík bönd eftir samvistaslit. Ástæða er þó til að vara við því að ganga of hart fram í að þvinga fram umgengni barns við foreldri sem ekki hefur forsjá þess. Almennt er viðurkennt að samvinna foreldra gagnast barninu best og leita þarf ítrustu ráða til að koma henni á..

Enn er vikið að ofbeldi á heimilum. Í Bretlandi hefur verið bent á að tregða við umgengni hafi oft snúist óréttlátlega í höndunum á mæðrum sem hafa búið við heimilisofbeldi og þar sem þær hafa verið áfram í hættu. Þeim og lögmönnum þeirra hafi til skamms tíma reynst erfitt í slíkum tilvikum að sýna fram á að umgengni í slíkum málum væri óskynsamleg. (Mullender, Hague o.fl.) Á meðan því fór fram tóku rannsóknir að sýna að sum börn og mæður voru raunverulega í hættu er umgengnin átti sér stað og sérstaklega þegar börnin voru sótt eða farið með þau. Hester og Radford rannsókuðu umgengni í fjölskyldum sem heimilisofbeldi var í Bretlandi og Danmörku. Niðurstöður þeirra sýndu hroðaleg dæmi um að karlar notuðu umgengni við börnin til að beita mæður ofbeldi og notuðu stundum grófar aðferðir sem stefndu bæði börnum og mæðrum í alvarlega hættu (Hester og Radford 1997). Mullender og fl. (2002:202) sem ræddu við börn og mæður fundu einnig mörg slík tilvik og

m.a. um lífshættu vegna ofbeldis gegn börnum og mæðrum í tengslum við umgengni barna við feður eftir skilnað. Viðtöl við börnin sýndu tilfinningalega togstreitu. Þó að sum vildu treysta og virða feður sína leið þeim illa vegna mæðra sinna og ofbeldisins. Börnin studdust mikið við vini, féлага og aðra fullorðna þar sem þeim reyndist umgengnin erfið. Nefna Mullender o.fl. mikla almenna hæfni barnanna til að ræða um og ráða fram úr erfiðleikum. Er það talið mikilvægur lærdómur sem feli í sér með skilaboð um dómgreind og álit barna á aðstæðum eer hlusta beri (meira) á. Kynjamunur kom fram, mæður óskuðu fremur eftir reglubundinni umgengni en feður eftir stuttum fyrirvara og voru á móti föstum tímum sem reyndist leiddi til óöryggis hjá börnum. Sumir karlar notuðu umgengnina til að fá upplýsingar um konurnar og ná stjórn á þeim. Mæður gengu langt í að viðhalda umgengni þrátt fyrir hættu og flækjur í framkvæmdu

Hester fjallar í nýlegri rannsókn um baráttu feðra fyrir umgengni á sl. árum sem hún telur hafi reynst árangursrika í Danmörku; réttur ókvæntra feðra hafi aukist og réttur mæðra til forsjár minnkað. Umgengnistálmanir séu nú færðar sem rök fyrir því að forsjá færast milli foreldra. Þetta sé árangur af baráttu feðra og byggi ekki á athugunum; umgengistálmanir hafi ekki verið rannsakaðar. Ríkjandi sjónarmið í kjölfar dönsku laganna frá 1995 um að umgengni barna við foreldra sem þeir búi ekki hjá tryggi hagsmuni danskra barna gangi á snið við velferð og öryggi þeirra (Hester 2005). Ekki sé tekið tillit til rannsóknarniðurstaðna er sýni að umgengni feðra við börn tryggi ekki gott uppeldi, þessu sé í raun gagnstætt farið þegar um fjölskylduofbeldi sé að ræða. Dæmi séu jafnvel um að feður fái forsjá í málum þar sem kynferðisleg misnotkun á sér stað og hafi það einnig gerst í Svíþjóð. Hester segir að nú séu teikn á lofti um endurskoðun í ljósi reynslunnar. Starfshópur vinni að breytingum en hafi þó ekki enn tekið á ofbeldi karla í fjölskyldum í tengslum við forsjá og umgengni. Danielsen (2005:28) segir einnig að umgengni hafi ofarlega á baugi í umræðu um breytingar í Danmörku. Feðrahópar telji að umgengni sé oft tálmuð. Samtímis taldi mæður því fram að réttmætum mótrökum þeirra gegn umgengni sé hafnað. Þarna virðast því standa orð gegn orði og nákvæmari athuganir skorti. Hér er um flókið og torvelt úrlausnarefni að ræða en jafnframt mikilvægt. Hérlandis birtast reglulega blaðagreinar frá feðrum um forsjárleysi og umgengnistálmanir en mun minna virðist heyrast í mæðrum á þeim vettvangi.

Með tillögu í 2. gr. frv. er reynt að leysa að nokkru úr vanda sem tengist því ef umgengni er tálmuð. Athyglisvert er að líta til ofangreindrar reynslu Dana og Svía. Ljóst er að vanlíðan foreldris sem barnið býr ekki hjá vegna umgengnistálmana getur valdið barninu óöryggi og erfiðleikum. Sterk áhersla á umgengni kann þó að ganga á snið við hagsmuni barnsins. Áherslu á rétt foreldra ber að forðast enda í fullkomnu ósamræmi við barnalög, fyrst og fremst er forsjárskyldan við barnið og réttur barnsins til forsjárinnar. Brýnt virðist að athuga umræddar umgengnistálmanir frá sem flestum hliðum. Finna þarf leiðir til að greina á milli mála þar sem barn og fullorðinn sem beittur er ofbeldi er í hættu og mála, þar sem almenn þvermóðska, hefningirnd eða annað atferli er á ferðinni sem setur barnið í hættu og veldur því vanlíðan. Undirir. hefur leyft sér að benda á nokkur atriði úr erlendri umfjöllun um þetta atriði án þess að setja fram beina tillögu. Þvinganir eru síðasta hálmstráíð og ber löggjafanum fremur að auka ráðgjöf og stuðning við alla aðila en að herða á þeim.

Heimildir

- Alderson, P. (1995). *Listening to Children*. Ilford, Barnardos.
- Asta-Bo, K., Koberg Christiansen, L., Gehl, I., Rump, K., J. (2002). *Se - det er mig i stormvejr. Skilsmissebørn og samværskonflikter*. København, Nyt juridisk forlag.
- Butler, I., og H. Williamson (1994). *Children speak, Trauma and Social Work*. Essex, Longman.
- Danielsen, S. (2005). "Foreldreansvar, innhold og beslutningsmulighet ved felles foreldreansvar - felles foreldreansvar i konfliktfylde familier." *Rapport fra Nordisk seminar om barnerett*. København, Nordisk Ministerråd, TemaNord 2005:581.

- Dóms- og kirkjumálaráðuneytið (2005). *Forsjárnefnd. Lokaskýrsla til dómsmálaráðherra*. Dögg Pálsdóttir, Oddný Vilhjálmsdóttir, Ólafur Þ. Stephensen Reykjavík, mars.
<http://www.domsmalaraduneyti.is/media/Skyrslur/Forsjarnefnd-lokaskyrsla.pdf>
- Dóms- og kirkjumálaráðuneytið (1997 febrúar). *Skýrsla dómsmálaráðherra um orsakir, umfang og afleiðingar heimilisofbeldis og annars ofbeldis gegn konum og börnum*. Reykjavík.
- Erikson, M. (2003). *I skuggan av pappa. Familjerätten och hanteringen av faders våld*. Stehag, Förlags AB Gondolin.
- Guðrún Kristinsdóttir og Ingibjörg H. Harðardóttir (2005). *Þekking barna á ofbeldi á heimilum*. Reykjavík, Kennaraháskóli Íslands. Óbirt greinargerð.
- Guðrún Kristinsdóttir (2004). (Ritstj.). *Barnaverndarmál. Skilgreining hugtaksins og samanburður við nágrannalönd*. Reykjavík, Félagsþjónustan í Reykjavík.
[http://www.velferdarsvid.is/upload/files/Barnaverndarmal_skilgreining_hugtaksins\(1\).pdf](http://www.velferdarsvid.is/upload/files/Barnaverndarmal_skilgreining_hugtaksins(1).pdf)
- Guðrún Kristinsdóttir (1996). "Vænleg vinnubrögð, samvinna við mæður og börn." *Barnið og samfélagið*. Samtök félagsmálastjóra á Íslandi: 56 - 73.
- Guðrún Kristinsdóttir (1992). "Svår balansgang í ísländsk proposition om barnavård." *Retfærd*, 14,(2), 66 – 84.
- Hester, M. (2005). "Children, abuse and parental contact in Denmark." Í Erikson, M., Keskinen, S. og Pringle, K. (Ritstj.). *Tackling men's violence in families. Nordic issues and dilemmas*. Bristol, Policy Press.
- Hester, M. og L. Radford (1997). "For the sake of the children: The law, domestic violence and child contact in England." *Women's Studies International Forum*, 20(4): 471 - 482.
- Hill, M. (1999). "What's the problem? Who can help? The perspectives of children and young people on their well-being and on helping professionals." *Children and Society* 13(2): 135-145.
- Hornor, G. (2005). "Domestic Violence og Children." *Jn. of Pediatric Health Care* 19(4): 206 - 211.
- Mullender, A., G. Hague, Imam U., Kelly L., Malos E., Regan L. (2002). *Children's Perspectives on Domestic Violence*. London, Sage.
- Sandbæk, M. (1999). "Children with problems: focusing on everyday life." *Children & Society* 13(2): 106-118.
- Sigrún Júlíusdóttir og Nanna K. Sigurðardóttir. (2000). *Áfram foreldrar*. Reykjavík, Háskólaútgáfa.
- Syversen, H. O. (2005). "Farskap. Gjenopptakelse av farsskapssak med fokus på større barn, herunder bevismulighetene i disse sakene." *Rapport fra Nordisk seminar om barnerett*. København, Nordisk Ministerråd, TemaNord 2005:581.
- Weinehall, K. (2005). "Take my father away from home, children growing up in the proximity of violence." Í Erikson, M., Keskinen, S. og Pringle, K. (Ritstj.). *Tackling men's violence in families. Nordic issues and dilemmas*. Bristol, Policy Press.
- Øvreeide, H. (1998). *At tale med børn. Samtalen med børn som redskab i børnesager*. København, Hans Reitzels.